

РОЗКВІТ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА м. КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ 1918 – 1920 РР.

1. Пеша І.В. Методика здійснення соціального супроводу прийомних сімей / Н.В. Комарова, І.В. Пеша // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2006. – № 3 (15). – С. 90 – 101.
2. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей / [Г.М. Бевз, Л.С. Волинець, А.Й. Капська та ін.]. – К.: УІСД, 1999. – 103 с.
3. Соціальна робота: технологічний аспект / [За ред. проф. А.Й. Капської]. – К.: ДЦССМ, 2004. – 364 с.
4. Технології роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді: Методичний посібник / [С.В. Толстоухова, О.О. Яременко, О.В. Вакуленко та ін.]. – К.: ДЦССМ, Державний ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 88 с.
5. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Збірн. метод. мат-лів / [Авт. кол. Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін.]. – К.: Державний ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.
6. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / [Заг. ред. І.Д. Звєрєвої, Г.М. Лактіонової]. – К.: Наук. світ, 2003. – 117 с.
7. <http://www.ippo.if.ua/predmety/ocppsr/index.php?r=site/stattya&id=78>
8. <http://duep.edu/uploads/vidavnistvo14/visnik-psihologijapedagogika-26-13/7345.pdf>

Стаття надійшла до редакції ..2014

УДК 745/749:005.412(477.43/44) “1918/1920” (09)(045)

Росіна Гуцал, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії та методик музичного мистецтва
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

РОЗКВІТ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА м. КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ 1918 – 1920 РР.

В статті досліджено діяльність визначних митців м. Кам'янець-Подільського. Розглянуто культурно-мистецьке життя міста, а особливо хорову творчість. Охарактеризовано процес української національної ідентифікації в артистичних сферах в контексті творчості композиторів-сучасників.

Ключові слова: музичне мистецтво, м. Кам'янець-Подільський, університет, народний театр, національний хор.

Лит. 9.

Росіна Гуцал, кандидат искусствоведения,
доцент кафедры теории и методик музыкального искусства
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

РАСЦВЕТ УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА г. КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКОГО В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИЧЕСКИХ И КУЛЬТУРНЫХ СОБЫТИЙ 1918 – 1920 гг.

В статье исследована деятельность выдающихся художников г. Каменец-Подольского. Рассмотрены культурно-художественная жизнь города, а особенно хоровое творчество. Охарактеризован процесс украинской национальной идентификации в артистических сферах в контексте творчества композиторов-современников.

Ключевые слова: музыкальное искусство, г. Каменец-Подольский, университет, народный театр, национальный хор.

**Rosina Hutsal, Ph.D. (Arts) Docent of Theory and Methods of Musical Art Department
Kmelnytsky Humanitarian and Pedagogic Academy**

THE FLOWERING OF UKRAINIAN NATIONAL ARTS OF KAMYANETZ-PODOLSK IN THE CONTEXT OF HISTORICAL AND CULTURAL EVENTS OF 1918 – 1920

The paper investigates the activities of prominent artists of Kamyanetz-Podolsk. Considered the cultural and artistic life of the city, especially choral works. The process of Ukrainian national identity in the areas of artistic creativity in the context of contemporary composers.

Keywords: art music, Kamyanetz-Podolsk, university, national theater, national choir.

Постановка проблеми. У зв'язку з мистецького руху, що набув широкого утворенням української державності в розгалуження у другій половині XIX на початку наукових колах все більший інтерес ХХ століть. Питання музичної культури окремих викликають ті питання, які пов'язані з музичних регіонів вже не раз поставало у поважних дослідженнях регіонального культурно-дослідженнях, зокрема західноукраїнську музичну

культуру, як особливе явище розглядали М. Загайкевич, С. Павлишин, Й. Волинський, М. Білинська, Л. Яросевич, Л. Кияновська та інші. Вельми актуальною є потреба дослідження музично-хорового життя окремих ділянок Подільського краю, яке до цього часу залишається маловідомим у вітчизняному музикознавстві.

Мета статті – проаналізувати на основі архівних документів форми мистецької діяльності, визначити митців та їх роль у житті м. Кам'янець-Подільського наприкінці 20-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Новий етап музичного життя Подільського краю настає після переломних подій 1917 – 1918 років. В ході революції було ліквідовано самодержавство і розпочалися демократичні перетворення. Складовою частиною цих перетворень став національно-визвольний рух, котрий очолила Центральна Рада, яка поставила за мету відновлення української держави, і питання культурно-освітнього будівництва в країні.

Засновані в багатьох подільських містах і містечках такі товариства як “Просвіта” на зразок Галичини, сприяли культурному піднесенню української громади. Місцеве населення мало змогу познайомитись з новою літературою і пресою, та приймати участь у створених хорових колективах і оркестрах, які влаштовували найрізноманітніші концерти. Лави цього товариства поповнили широкі кола інтелігенції та селянства.

В Кам'янці-Подільському, одному з подільських міст, українізація життя сприяла активній діяльності різних культурно-просвітніх та мистецьких інституцій, таких як: товариство “Просвіта”; музичне товариство “Кобзарь”; гурток “ХЛАМ” – об'єднання художників, літераторів, артистів і музикантів; Єврейська національна музична організація “Кадіма”; Український народний театр ім. Т. Шевченка під керівництвом М. Садовського; Народна консерваторія; Державний зразковий симфонічний оркестр; Українська філармонія. Популяризатором мистецьких традицій був український народний дім та український національний клуб.

Визначною подією в місті було відкриття 22 жовтня 1918 року першого вищого навчального закладу. Створення Кам'янець-Подільського університету – це важлива сторінка життя І. І. Огієнка, що виявила його талант як науковця-гуманіста, і неперевершеного організатора. У числі перших професорів університету були запрошені з Києва та інших міст України: Л. Білецький¹, Д. Дорошенко², В. Біднов³, Є. Тимченко, М. Грінченко⁴, письменник і поет В. Самійленко. На кафедрі історії української літератури зі Львова був запрошений доктор Філарет Колесса. Завдяки прекрасним організаторським здібностям ректорові вдалося за порівняно короткий час організувати повнокровне життя ВузУ: навчальний процес, наукову роботу, видавничу справу.

Університет залишився у спогадах сучасників І. Огієнка як найсвітліше культурне діло, наче факт утвердження української державності. Дітище українського вченого проіснувало до 1921 р., коли радянська влада реорганізувала його в інститут народної освіти.

В лютому 1919 р., коли правляча верхівка та уряд УНР разом з інтелігенцією переїхали до Кам'янца-Подільського, в місті знайшли притулок і можливість для творчої діяльності – Кирило Стеценко та Микола Садовський разом зі своєю театральною трупю. Саме цей творчий тандем при сприянні професора І. І. Огієнка в народному театрі ім. Т. Шевченка презентував постановку п'єси С. Черкасенка на музику К. Стеценка “Про що тирса шелестіла”, в якій головну роль зіграв М. Садовський, а оркестром диригував К. Стеценко [8, 32].

Діяльність Кирила Стеценка в Кам'янці була національно спрямована і творчо-продуктивна, не дарма Філарет Колесса (після смерті Миколи Лисенка в 1912 р.) відзначав: “Щойно під старість діждався Лисенко того задоволення, що його ідеї прийнялися на українському ґрунті й оформилися в окремі школи (Леонтович, Стеценко, Кошиць), яка й далі розроблювала українську народну пісню в напрямі, вказаному великим учителем; в результаті маємо тепер нову галузь музичної літератури, якою можемо величатися перед Європою” [1, 243].

Паралельно з музично-практичною діяльністю

¹ Білецький Леонід Тимофійович – український літературознавець, громадський і освітній діяч.

² Дорошенко Дмитро Іванович – політичний діяч, історик, публіцист, літературознавець, бібліограф.

³ Біднов Василь Олексійович (псевдоніми В. Поперешній, В. Степовий, В. Широчанський) – громадський та освітній діяч, історик-архівіст, дослідник української старовини. Чимало зробив для розвитку українських наукових і навчальних установ.

⁴ Микола Олексійович Грінченко – український музикознавець, фольклорист. Від 1921 року був лектором історії музики в Кам'янець-Подільському інституті народної освіти, створеному на заміну українському університету. Тут уперше розробив і почав читати курс історії української музики.

К. Стеценко активно присвячував себе освітній справі, наприклад, розробляв проект відкриття музичного факультету при Кам'янець-Подільському університеті [3, 350], і зазначав, що основне його завдання – “виховати наукових діячів на полі української музики, себто зробити те, чого не робили і не можуть робити консерваторії, які за своїм завданням мають дати віртуозів-музикантів, вузьких знавців того чи іншого інструмента або окремого фаху” [3, 352]. Особливо наголошував у потребі існування такого факультету “там де є “храм науки”, де скупчена робота по всіх галузях людського знання – в наших українських університетах” [3, 352]. Серед пропонуваного обов'язкових предметів мали бути “такі практичні вправи, як участь в хорових співах університетського хору, участь в симфонічному університетському оркестрі, практика диригентська, як хором, так і оркестром, по бажанню, участь в регулярних етнографічних екскурсіях для запису пісень серед народу” [3, 353].

Саме Кирило Стеценко на теренах провінційного Кам'янця спробував реалізувати ідеї М. Лисенка щодо просвітницької місії музично-хорової справи в найширших верствах українського народу, ретельно дбав про здобутки національної культури.

Цей напрям діяльності підхопила інша інституція, яка сповідувала національні ідеали і розвивалась силами городян-аматорів хорового співу. На основі музичного товариства “Кобзарь” і при сприянні освітнього товариства “Просвіта” розпочав свою діяльність український національний хор на чолі з П. Бутовським. Музичний відділ при Міністерстві народної освіти розробив план заснування національних хорів по всій Україні. Перший національний хор був створений у Києві у 1917 році, а другий – в Кам'янці-Подільському в червні 1918 року.

За роки своєї діяльності з 1918 по 1920 рр. з хором працювали і презентували концертні програми П. Бутовський, О. Приходько, Д. Білобжницький, Є. Москвичов, К. Стеценко, М. Тележинський, О. Ільч та В. Бесядовський. Велика кількість творчих людей, які через складні історичні умови були змушені опинитися в невеликому місті Кам'янці-Подільському, сприяла бурхливій мистецькій практиці, різноманітним тематичним концертним програмам, котрі знайомили місцеве населення з найсучаснішою на той час українською хоровою музикою.

Як вище згадувалось, свою діяльність національний хор розпочав у червні 1918 р. і вже за три місяці була підготовлена програма першого концерту, який відбувся 6 жовтня 1918 р. в будинку Народного дому.

На початку святкувань хоровий колектив виконав гімн “Ще не вмерла Україна” і голова секції по організації національних хорів міністерства народної освіти О.К. Приходько⁵ привітав громаду урочистою промовою. Концертна програма більшою частиною складалась з обробок українських народних пісень М. Лисенка і хорових творів його послідовника К. Стеценка, який започаткував діяльність українського національного хору в Києві і сприяв популяризації нової української музики. Голова товариства “Просвіта” Кость Солуха привітав національний хор з успішним виступом, і зауважив, що колектив “взяв на себе тяжку працю по ознайомленню всіх жителів міста з багатством і красою української народної пісні” [7, 3].

Слід сказати що місцева преса досить детально описала перший виступ хорового колективу і навіть з елементами критичних висловлювань щодо інтонаційного виконання. Наприклад, у газетах “Подольський край” і “Подольская мысль” за жовтень 1918 року, в архівних матеріалах зустрічається така інформація: “...новий твір талановитого українського композитора К. Стеценка на слова Черкасенка “Україно мати” хор виконав з великим запалом і з музичного боку зовсім бездоганно. ...“Чи я влузі” народна пісня розклад А. Вахнянина, про спів цієї пісні треба сказати що вона була проспівана дуже гарно і з великим чуттям. ...В другому відділі була проспівана поема В. Пачовського “Тетьман Дорошенко” на музику Яна Галля з мелодекламацією п. Дальського. Справедливість потребує зазначити, що цей номер не зовсім вдався національному хору, бо в кінці мелодії хор розходився трохи в відношенні гармонії з акомпанементом. ...в народній пісні “Козаченьку куди йдеш” М. Лисенка...тенори і баси добре передали то підбадьорювання, з яким звернувся козак до сумуючої дівчини...Спів останніх чотирьох пісень III відділу “Ой у саду вишня”, “Гарбуз білий качається”, “Живи Україно”, “Не пора” зробив на публіку приємне враження, поза як вся публіка вітала спів цих пісень гучними оплесками та домагалась їх повторення” [5, 35]. Журналісти також відзначили диригентський талант П. Бутовського, який “...пройшов добру

⁵ Олемкса Кіндрамтович Приходько – український диригент, педагог. Закінчив духовну семінарію в Кам'янці-Подільському (1902 – 1908). Керував семінарським хором (1908). Вищу освіту здобув на філологічному факультеті університету та в Музичному інституті у Варшаві. Співпрацював із К. Стеценком, М. Леонтовичем та іншими українськими композиторами. У 1918 – 1920 рр. – член музичного відділу Головного управління мистецтв.

школу хорового співу, бо закінчив Київську духовну семінарію, яка завше славилась своїм хоровим співом на всю Україну, і котру дуже високо оцінював М.В. Лисенко” [5, 37].

Самовіддана праця співаків і велика майстерність диригента сприяла появі нової концертної програми колядок і щедрівок в обробках К. Стеценка, О. Кошиця, С. Козицького, М. Леонтовича.

В березні 1919 року у народному домі відбулись концерти на честь видатного українського поета Т.Г. Шевченка, з метою збору коштів на встановлення пам'ятника в Кам'янці-Подільському. Режисером святкувань був М. Садовський, диригентом О. Приходько, і акомпанував хору К. Стеценко. Зірковий склад організаторів упорядкував концертний репертуар із хорових творів М.Лисенка це – 3 хори з поеми “Гамалія” (“Ой діброво, темний гаю”, “Іван Підкова”, “Орися ж ти, моя ниво”) на слова Т. Шевченка, хор з опери “Утоплена” – “Туман хвилями лягає”, “Жалібний марш”, “О, Дніпре, мій, Дніпре”, “Ясне сонце в небі сяє” [9, 24].

Газета, “Життя Поділля” за 19 березня 1919 р. надрукувала відгук про цю подію: “Національний Хор під орудою відомого диригента Олекси Приходька виконав “Туман хвилями лягає”. Не дивлячись на те, що хор раніше співав під диригентством Бутовського й Москвичіва, хор виконав дуже гарно ці пісні під орудою Олекси Приходька. Хору акомпанував наш славетний композитор Кирило Стеценко. ...Взагалі цей концерт зоставив у кожного українця самі приємні спомини” [8, 21].

Вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка в 1920 р. відбувалось менш урочисто, тому що політична ситуація в місті, час від часу, загострювалась. В програмі концерту були й хорові твори, а саме другий відділ програми розпочинав жалібний марш М.Лисенка на сл. Олени Косач “Умер батько наш”, “Як би мені черевики” Ф. Колесси на сл. Т. Шевченка, і “Ой діброва, темний гаю” муз. М. Лисенка, сл. Т. Шевченка.

Особливою подією серед музичної інтелігенції міста було вшанування пам'яті засновнику українського музичного мистецтва М.В. Лисенка. За ініціативи молодого українського музикознавця і фольклориста М. Грінченка, який на той період навчався на історико-філологічному факультеті Кам'янець-Подільського українського університету, і диригента В. Бесядовського створено концертну програму, в котрій з пропагандистсько-просвітницькою метою М. Грінченко проаналізував життєвий та творчий шлях М. Лисенка.

Програма концерту подається із збереженням правопису оригіналу:

**Український Клуб у Кам'янці-
Подільському
20 грудня 1919 року
ПРОГРАМ**

Концерту музики М. Лисенка.

I.

1. Вступне слово скаже М. Грінченко.

2. “Вічний революціонер” – слова І. Франка;
“Коло млина” – народна пісня. Виконає
Національний Хор.

3. “Ой, Дніпре” – слова Т. Шевченка;
“За думою дума” – слова Т. Шевченка.
Виконає М.Голинський.

4. “Мені однаково” – слова Т.Шевченка;
“Ой одна я, одна” – слова Т. Шевченка.
Виконає О. Грінченко.

II.

1. Серенада з опери “Утоплена” “Нічого,
нічого” сл. Вороного виконає Ф. Цішковський.

2. “До поета” слова Самійленко. Виконає
Ю. Постерня.

3. “Не забудь юних днів” слова І. Франка.
Виконають О. Грінченко і М. Голинський.

4. “Туман хвилями лягає” хор з опери
“Утоплена”;

“Бондарівна” – народна пісня. Виконає
Український Національний Хор.

Хором диригує В. Бесядовський

Акомпанує М. Грінченко і Т. Солуха [8, 49].

У газеті “Наш шлях” за 25 грудня 1919 р. схвально висловились про просвітянську ідею молодого музикознавця: “Концерт почався переднім словом М.О. Грінченка, котрий в стислих строках, але дуже змістовно і оригінально розповів аудиторії біографію композитора і зробив оцінку його музичних творів порівнявши і відрізнивши Лисенка від композиторів сходу і заходу... Весь концерт пройшов під супровід М.О. Грінченка, котрий правильним розумінням композиції огорнув весь концерт настроєм Лисенківської музики і тим лишив в аудиторії враження чогось своєрідно-закінченого. Не дивлячись на цікавий концерт, публіки було небагато, бо не було танців до 5 год. ранку” [8, 48]. Нажаль спостереження, що присутність слухачів залежить від розважальної програми після концерту, трохи нівелює вагомість події серед місцевого населення.

Останніми концертами, які зареєстровані в архівних справах були концерти 11 і 14 жовтня 1920 року. На них були виконані твори під керівництвом диригента М. Тележинського, а програма складалась з трьох відділів де перший і третій виконувались хором, а другий складався з інструментальних та вокальних номерів.

Змістовний перелік хорових творів свідчить про національно сформовану позицію громадян в складних суспільно-політичних умовах життя міста. Наприклад: “Ще не вмерла Україна” муз. О. Кошиця (з акомпанементом); “Згасає день” муз. П. Сениці сл. Косиленка; “Ой, там за горою” щедрівка М. Леонтовича; “Ішов стрілець з війни” муз. С. Людкевича для жіночого хору; “Ой котився кубар” народна пісня з Поділля розклад М. Леонтовича; “Вже місяць над нами” муз. М. Лисенка з оп. “Утоплена” для жіночого хору; “Осінь” муз. І. Лаврівського; “Вечір в хаті” муз. С. Людкевича сл. Жарка; “Піють півні” муз. М. Леонтовича; “Зелена та і ліщинонька” муз. М. Леонтовича; “Марусенька” муз. С. Людкевича для жіночого хору; “Ой пряду пряду” муз. М. Леонтовича; “Над річкою бережком” муз. М. Леонтовича; “Коли словак світ за очі мандрував” та “Бодай би вас, ви молодці” чехословацькі народні пісні в обробці Виговського [8, 43].

Таким чином, із переліку творів вивчених за останній період роботи українського національного хору видно, що керівники колективу сприяли вивченню творів сучасних композиторів того часу таких як М. Леонтович, О. Кошиць, І. Лаврівський, С. Людкевич, Ф. Колесса, музика яких продовжувала традиції корифея української музичної культури М. Лисенка.

Оскільки основним джерелом інформації про життя хорового колективу у буремні роки історичних перемін стали головні місцеві газети, варто додати, що навіть у той скрутний час місцева преса мала професійних журналістів, які докладно і фахово рецензували виступи колективу, та з яких навіть сьогодні можна прослідкувати історію діяльності, успіхи і недоліки виконання українського національного хору. Це свідчить також про те, що хор становив важливий духовний осередок Кам'янця-Подільського, разом з іншими освітніми та суспільними установами створював неповторну культурно-просвітницьку атмосферу колишньої “російської провінції”.

Отже, на початку ХХ ст. Кам'янець-Подільський набуває статусу загальноісторичного центру України завдяки самовідданій праці видатних діячів (І. Огієнка, М. Грушевського, О. Приходька, М. Грінченка, К. Стеценка та ін). Активізується процес національної самоідентифікації в різних сферах: освітній (засновується український державний університет і впроваджується українська мова викладання в навчальних закладах), мистецькій, зокрема театральній (чому немало сприяло те, що в місті перебувала трупа М. Садовського), музичній (популяризуються музичні твори українських композиторів М. Лисенка та його послідовників М. Леонтовича, К. Стеценка і О. Кошиця). Все це заклало міцну основу національно-культурного відродження та подальшого розвитку культури українського народу, і в наступні роки дало можливість зробити вагомий внесок у розвиток світової музичної культури ХХ ст.

1. Булат Т., Філенко Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України ХІХ – початку ХХ століття. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США; Київ: Майстерня книги. – 2009. – 408 с.

2. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918 – 1921 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. – С. 545.

3. Кирило Стеценко – спогади, листи, матеріали / упоряд. Федотова Є. – К.: Муз. Україна, 1981. – 480 с.

4. ДАХО (Державний архів Хмельницької обл.) Р.1515. – Оп.1. – Спр.3. (З програмами Українського національного хору).

5. ДАХО Р.1515. – Оп. 1. – Спр. 4. (Концерти і виступи хору в 1918 р.).

6. ДАХО Р.1515. – Оп. 1. – Спр. 7. (Справоздання, різні акти та доклади за 1918-1919 роки).

7. ДАХО Р.1515. – Оп. 1. – Спр. 9. (Різне листування).

8. ДАХО Р.1515. – Оп. 1. – Спр. 9а. (Концерти і виступи хору в 1919р.)

9. ДАХО Р.1515. – Оп. 1. – Спр. 12. (Список нот Українського товариства “Кобзарь” в Кам'янці-Подільському).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014

“А пісня – це душа. З усіх потреб потреба.
Лиш пісня в серці ширить межі неба.
На крилах сонце сяйво їй лиша.
Чим глибша пісня, тим ясніш душа”.

Іван Драч
український поет, перекладач, кіносценарист

